

S. STANIVUKOVIĆ

DRUŠTVENE PRETPOSTAVKE ZA UDRUŽIVANJE INDIVIDUALNIH POLJOPRIVREDNIKA

— U POVODU TITOVIH I NAŠIH JUBILEJA

Ukupna društvena aktivnost na strukturalnim promjenama u seoskim sredinama, na izgradnji sela kao urbanog središta, s odgovarajućom stambenom i komunalnom infrastrukturom, obrazovnim, kulturnim i socijalno-zdravstvenim sadržajima, pretpostavka je i za procese udruživanja i uključivanja poljoprivrednika u društvene procese i samoupravne dohodovne odnose.

Ustavne promjene i Zakon o udruženom radu temeljne su društvene osnove koje podstiču procese udruživanja, osnova su za ostvarivanje i zaštitu samoupravnih prava svih radnih ljudi pa i poljoprivrednika. Na osnovu tih promjena ukupna zakonodavna i društvena samoupravna regulativa u mnogome je osuvremenjena, obogaćena novim rješenjima i oblicima udruživanja.

Procesi povezivanja osobnog sa samoupravnim udruženim radom, putem zadruga i drugih organizacija udruženog rada u agroindustrijskom kompleksu, sve će se sadržajnije podsticati kreditnom, poreznom, deviznom, carinskom politikom i svakodnevnom društvenom akcijom.

Samoupravna prava poljoprivrednika ne mogu biti zaobilažena, neostvarivana ni u ukupnom sistemu društvenog dogovaranja i samoupravnog sporazumijevanja, u kom društvenom odnosu poljoprivrednik učestvuje s osnove svoje aktivnosti u organima upravljanja i delegatskim strukturama, kako u oblasti udruženog rada tako i u mjesnim interesnim zajednicama na svim nivoima organiziranosti i društveno-političkim zajednicama. To sada treba doći do izražaja oko donošenja i provedbe društvenog dogovora o agraru SRH.

Selo je u dosadašnjem razvoju bitno napredovalo u osobnom i društvenom standardu, čemu je pridonijela i transformacija sitnog, prema proizvodnom konceptu svaštarskog i prema tendencijama razvoja autarhičnog, pretežno naturalnog i zaostalog seljačkog posjeda, na otvorene procese specijalizirane i intenzivne robne proizvodnje na tržište.

Tako je otvoren proces uključivanja poljoprivrednika u suvremene tržišne odnose sistemom ugovaranja i planiranja proizvodnje za poznatog kupca. Sve je manje stihije u proizvodnji i robnom prometu, koji još djelomično karakteriziraju kupoprodajni odnosi i nakupački mentalitet.

Selo je zahvaćeno intenzivnim procesima deagrarijacije, prema stopi od 2% godišnje, kao rezultat ukupnog društvenog i industrijskog razvitka. Pro-

blemu su razlike u uvjetima rada i života u odnosu na gradska središta (visina dohotka, socijalna sigurnost, kulturni i zabavni život itd.). Bez obzira što se te razlike na relaciji selo — grad smanjuju, pogotovo u selima koja su se razvila u urbana središta, one su osnovni motiv za odlazak vitalnog stanovništva na rad van sela i poljoprivrede.

I za naše današnje selo karakteristična je Engelsova ocjena kretanja na evropskom selu u prošlom stoljeću ali su motivi i uvjeti drugačiji, jer su i u gradu i na selu bitno izmijenjeni uvjeti rada i života. Engels je te procese ovako opisao: »Jedan dio seoskog stanovništva stalno se nalazi pripravan da uskoči u gradski manufakturalni proleterijat i samo vreba povoljnu priliku za taj preobražaj . . . što je uvjetovano »stalno latentnom prenaseljenošću na našem selu«.

U nas je 1945. godine bilo 70% agrarnog stanovništva, a sada je taj broj sveden na oko 25% ili je preko 6,000.000 ljudi sa sela izravno prešlo u grad. Tako je u SRH bilo 1960. g. obuhvaćeno poljop. osiguranjem 1,512.400 poljoprivrednika da bi taj broj pao 1976. g. na 872.300.

Međutim, posljednje godine te procese deagrarizacije prati nov kvalitet prestrukturiranja poljoprivrednog domaćinstva, jednog njegovog dijela. Radi se o oko 60% domaćinstava na tzv. mješovitim domaćinstvima iz kojih jedan ili više članova radi u vanpoljoprivrednoj djelatnosti, u zemlji ili inozemstvu, u gradu ili urbanom seoskom naselju, a ostali rade u poljoprivredi.

Dio tih radnih ljudi u gradu i nakon rada vraća se u selo gdje živi, a dio se u samom urbanom selu zapošljava u vanprivrednim djelatnostima (industrijski pogoni, pogoni tzv. »male privrede«, proizvodno i uslužno zanatstvo, kućna radinost, seoski turizam, trgovina itd.).

Dvojno zanimanje u obitelji i dvojnost dohotka po osnovu zaposlenosti u industriji i u poljoprivredi, pokazuje određenu vitalnost i prednost mješovitih domaćinstava u odnosu na sasvim poljoprivredna domaćinstva (domaćinstva koja isključivo stvaraju dohodak u poljoprivredi). To naročito u odnosu na visinu i sigurnost dohotka i u odnosu na razinu socijalne sigurnosti.

Za procese udruživanja rada, sredstava i zemlje postoje značajne pretpostavke u nivou obrazovanosti i svijesti poljoprivrednika, kako onih starijih učesnika NOB-e i socijalističke izgradnje tako i mlađih generacija, pretežno s osmogodišnjom školom, koji su školovani i odgajani u socijalističkoj zajednici. Sve je to utjecalo na stanje da je bitno potisnut konzervativizam u proizvodnji pa i privatni egoizam, naročito ranije izražen u tzv. gladi za zemlju. Na selu je sve veća spoznaja da je prije svega rad, a ne vlasništvo na zemlju, osnova za zaposlenost i dohodak. Međutim i taj rad mora biti osmišljen, organiziran i mehaniziran, uz stručnu pomoć znanstvenih i stručnih institucija.

Prisutan je prodor mehanizacije, strojeva i opreme u selo kako one za samu poljoprivrednu proizvodnju (traktori, priključni strojevi, mlinovi-čekičari, aparati za mužu itd.) tako i za domaćinstvo (električne peći, frižideri,

uključujući i za duboko hlađenje, kupatila) uz radio i televizor i drugu industrijsku opremu.

Iako je prodor mehanizacije pretežno stihijan, jednostran s težištem na uvođenje traktora, ti se procesi upravo udruživanjem mogu i moraju društveno usmjeravati na zajedničku nabavu liniju strojeva i zajedničku obradu zemlje tim strojevima, jer je to tehnološka i dohodovna nužnost. Tako je 1969. g. bilo 39.046 traktora da bi 1977. godine bilo oko 250.000 traktora na individualnom sektoru Jugoslavije. Činjenica je da procesi raslojavanja sela nisu imali za rezultat njegovo osiromašenje već razvoj, bogaćenje i urbanizaciju, porast društvenog i ličnog standarda. Na to su utjecali procesi udruživanja rada i sredstava u zadruge i druge organizacije. Tome je pridonijelo i udruživanje poljoprivrednika putem mjesnih zajednica i raspisivanje samodoprinosna i dobrovoljnog rada. Na toj su osnovi riješeni mnogi problemi života u mjestu stanovanja, pa je tako izvršena elektrifikacija svih sela, izgrađene osnovne saobraćajnice, riješeni ili u rješavanju problemi vođopskrbe, sada su aktualni problemi plinifikacije itd. Time je postignuto da je sada moguće veću pažnju obratiti školstvu, zdravstvu, izgradnji dječjih ustanova, kulturnih i društvenih domova i drugih objekata.

U selu živi velik dio radničke klase a u porastu je i broj stručnih i drugih intelektualnih kadrova, pa su i tu pretpostavke da urbano seosko naselje postupno zadovoljava i svoje kulturne potrebe.

Konjunktura hrane na svjetskom i domaćem tržištu doprinosi lakšem ostvarivanju zaposlenosti i dohotka u poljoprivredi, na postojećim resursima, pretežno u posjedu individualnog sektora. Sve u tome pozitivne pretpostavke za proces udruživanja rada i sredstava poljoprivrednika.

Sušтина agrarne politike SKJ koje se sastoji u postupnom podruštvoavljenju procesa proizvodnje, bez diranja u privatno vlasništvo nad zemljom, odražava teorijske postavke Fridricha Engelsa, da kada radnička klasa dođe na vlast ona ne može ekspropirati seljački posjed, jer seljak nije eksploatator kao sitan posjednik. Međutim, seljak bez udruživanja u zadruge, koje mora biti bazirano na dobrovoljnosti i ekonomskoj zainteresiranosti nema perspektive.

Ustav i Zakon o udruženom radu su razradili idejne osnove agrarne politike na Prvoj konferenciji SKJ o agraru nakon određene stagnacije u razvoju zadrugarstva i kooperacije.

»Savez komunista Jugoslavije smatra da ljudi na selu kao subjekti u kreiranju i ostvarivanju našeg cjelokupnog razvoja, a posebno agrarne politike, moraju imati određenu ekonomsku i socijalnu sigurnost u odnosima našeg društveno-ekonomskog i političkog sistema da ravnopravno učestvuju u različitim oblicima samoupravljanja — u mjesnoj zajednici, u zadruzi, jedinici za kooperaciju (sada u osnovnoj organizaciji kooperanata), u komuni, republici i federaciji«.

Ove postavke su konkretizirane i definirane u Ustavu i Zakonu o udruženom radu, u cjelokupnom sistemu društvenog dogovaranja i samoupravnog sporazumijevanja što je široka platforma za povezivanje osobnog rada u sistem samoupravnog udruženog rada. Sada je aktualno pitanje nji-

hovog ostvarivanja, kako bi zaista postale norme življenja u svakoj seoskoj i poljoprivrednoj sredini. S te osnove došlo je do izjednačavanja u uvjetima privređivanja oba sektora poljoprivrede, u odnosu na cijene, razvojne premije, pa i kreditnu politiku.

CILJEVI, PROGRAMI I NOSIOCI UDRUŽIVANJA

Ciljevi povezivanja osobnog sa samoupravnim udruženim radom sastoji se u tome, da se poljoprivrednika kao subjekta, njegov rad, zemlju i druga sredstva za proizvodnju, postupno uključuje u organiziranu i na industrijskim osnovama zasnovanu poljoprivrednu proizvodnju lociranu na društvenim samoupravnim odnosima, a da sve to nema za rezultat administrativno mijenjanje vlasništva nad zemljom.

Polazna osnova udruživanja treba biti rad i zaposlenost, jer je dohodak s osnova rada, a zemlja je predmet rada, pretpostavka za zaposlenost i dohodak. Ciljevi su udruživanja da se na toj osnovi suradnje i kooperacije individualnih i društvenih subjekata i sredstava za proizvodnju, na samoupravno organiziranom individualnom sektoru poljoprivrede, postigne proizvodnja na nivou rezultata društvenog sektora poljoprivrede. Da se približno podigne na isti nivo prinosi, produktivnost rada i dohodak.

Da je to moguće postići dokazuju rezultati manjeg broja proizvođača onih udruženih u sistem takmičenja za visoke prinose (50 i više q pšenice po ha, 100q zrna kukuruza, 6 vagona šećerne repe, 5.000 l mlijeka po kravi, 25 kg maslina po stablu, vagon grožđa po ha itd. Približno 7.000 proizvođača u 230 klubova postiže te rezultate.

Društvenom akcijom treba pokrenuti programe preusmjeravanja gospodarstava, za svako udruženog gospodarstvo, (a udruživanje treba biti dostupno svakom aktivnom poljoprivredniku). To zavisno od komparativnih prednosti tih proizvodnih regiona, od strukture posjeda i radne snage, opremljenost strojevima, orijentacijom na ove proizvodnje koje će dati u dohotku najveći mogući rezultat.

Tako se i svakog udruženog poljoprivrednika uključuje u sistem samoupravnog planiranja tzv. planiranja na svim nivoima i međusobno susretnog planiranja, naročito u odnosu na regionalni aspekt i razvoj. Uključuje se i sistem ugovaranja proizvodnje i to za poznatog kupca, odnosno potrošača kako bi na tržištu hranom i drugim sirovinama iz poljoprivrede bilo što manje stihije i rizika. To je bitno kako za sferu proizvodnje tako i potrošnje. U sisteme programiranja razvoja i presmjeravanja neophodno je ugraditi više faze udruživanja, naročito zajedničku nabavu linija strojeva i opreme, podizanja zajedničkih nasada, stočarskih objekata, ne samo radi činjenice što se to uklapa u koncept razvoja sela kao urbanog središta, već prije svega radi nižih troškova proizvodnje, rentabilnije investicije i niže cijene koštanja u racionalno organiziranoj poljoprivredi.

Tu su i rezerve za povećani dohodak ali i za postupno veću konkurentnost naše poljoprivrede po produktivnosti rada, prema drugim razvijenim

zemljama. Danas, za razliku od vremena stare Jugoslavije, kada su tri poljoprivrednika proizvodila za sebe i za jednog vanpoljoprivrednika, jedan poljoprivrednik proizvodi za sebe i četiri nepoljoprivrednika kao potrošača. Međutim, to je veliko zaostajanje prema zemljama koje su dostigle razvoj da jedan proizvođač proizvodi za 20, 30, 40 pa i 60 potrošača.

Naš industrijski radnik u poljoprivredi, kao i samoupravno udruženi poljoprivrednik ne može sagledati perspektivu s dohotkom koji bi bio ispod prosječnog dohotka u industriji, a to traži svjetski nivo produktivnosti rada.

Budući da u traženju najboljih svjetskih dostignuća i rješenja u tehnologiji, selekciji i kod pasmina stoke, polazimo od činjenice da je nauka svjetska i nedjeljiva, što se je u našoj agrarnoj politici pokazalo u praksi opravdanim, neophodno je primijeniti i druga organizacijska rješenja, pratiti svjetska iskustva kod udruživanja, u nabavi linija strojeva, u obradi zemlje, u podizanju nasada i stočarskih farmi, da bi ta dostignuća bila dostupna i našim proizvođačima.

U nizu kapitalističkih zemalja u Evropi, npr. u Francuskoj, razvija se praksa grupe obrade zemlje na osnovu udruživanja grupe proizvođača (od njih 3, 5, 10 do 20 i više). Motiv je ovog udruživanja ekonomska zainteresiranost da se zajednički nabavlja krupnija mehanizacija (teški traktori, žitni i krmni kombajni) i oni priključni strojevi koji se rjeđe upotrebljavaju, pa je neracionalno da ih pojedinci nabavljaju.

U SR Sloveniji osnovan je cijeli niz ugovornih organizacija, grupa za zajedničku nabavu pojedinih linija strojeva, npr. zelena linija za krmu, linija za vinogradarstvo, hmelj, žitarice itd. koje djeluju unutar zadruga ili osnovnih organizacija kooperanata.

Ove ugovore zajednice za zajedničku obradu zemlje podesne su i za obradu usitnjene, razbacane i neobrađene društvene i privatne zemlje, putem zakupa ili obrade zemlje ostarjelih ljudi, davanjem zemljišne rente koja u sistemu mirovinskog osiguranja poljoprivrednika može pridonijeti osiguranju sredstava za fondove mirovinskog osiguranja ostarjelih ljudi na selu. S društvenog stanovišta ovi su procesi značajni, to je neophodno podsticati sistematskim mjerama, naročito komasacijom, promjenom u politici nasljeđivanja, kao i mjerama tekuće ekonomske politike: poreske olakšice, beneficirana kamata, carinske olakšice za nabavu strojeva kojih nema u zemlji itd. U viziji trajnijih oblika udruživanja rada i sredstava poljoprivrednika, koji procesi imaju društveno i ekonomsko opravdanje i za rezultat povećanu proizvodnju i dohodak, dolazi u obzir, ustavni oblici udruživanja rada i sredstava kroz koje se udruženi proizvođači u pravima izjednačuju s industrijskim radnicima u poljoprivredi, uključujući prava i dužnosti koji proizlaze iz radnog odnosa što je i ekonomski pozitivno riješeno. Ističemo neke procese, forme i odnose, koji su otvoreni a imaju perspektivu u budućoj viziji udruživanja rada i sredstava.

1. Grupiranje zemljišta komasacijom ili komasacijom kultura (istovjetan plodored na datoj rudini) kao pretpostavka za nabavu i primjenu linijske mehanizacije. Te su mogućnosti realne i već se postupno uvode u ratarstvu, proizvodnji žitarica, industrijskog i krmnog bilja, kao i u povrtlarstvu.

Mehaniziranim zahvatima zajednički se obrađuje zemlja, a ručni poslovi se obrađuju individualno, svako na svom zemljištu.

2. Zajedničko podizanje plantažnih nasada u vinogradarstvu i voćarstvu i nabava linija strojeva za zajedničku obradu, osim ručnih radova. U oba ova slučaja moguće je organizirati zajedničko održavanje i popravak strojeva, uvesti sistem navodnjavanja, zaštite itd.

3. Zajednički stočarski objekat, kao što su pregoni, planinski i drugi pašnjaci, zajedničke staje za tov goveda, svinja, peradi ili zajednička stada ovaca i objekti locirani van urbanih naselja radi higijenskih i drugih razloga. Osim tehnološke prednosti takvih objekata mogu se stvoriti uvjeti za 42-satni radni tjedan, godišnji odmor, bolovanje itd. što je ostvareno za industrijske radnike.

Moguće je udruživanje i u izgradnji suvremenih silosa, u nabavi nekih linija strojeva, kao što su krmni kombajni, cisterne za gnoj i drugi strojevi koji su skupi i neracionalni da se nabavljaju pojedinačno.

Osim drugih olakšica društveno-političke zajednice mogu ove forme udruživanja podsticati i stavljanjem slobodnih pašnjaka i neobrađenih oranica na korištenje, zakupom, koji treba biti stimulativan, a iznad zemljišnog maksimuma. Pod tim se podrazumijeva i povećanje zemljišnog maksimuma na brdskoplaninskom području, što je ustavna obaveza socijalističkih republika i pokrajina tamo gdje to još nije obavljeno.

4. Udruživanja grupe proizvođača u podizanju staklenika ili plastenika, za proizvodnju cvijeća ili zimskog odnosno ranog povrća. Ove prednosti i mogućnosti su naročito prisutne za područje mediterana i u onim ravničarskim predjelima gdje su jeftini izvori grijanja kao što je topla voda, plin i dr.

5. Udruživanje u podizanju skladišnih kapaciteta, rashladnih prostora, objekata za doradu, sortiranje i pakovanje proizvoda itd. također je realnost. Ovi objekti mogu podizati zadrugari ili kooperanti, gdje članovi učestvuju sredstvima u kreditiranju. Sredstva se ili vraćaju ili naplaćuju pravima na korištenje usluga. U SR Hrvatskoj ovi su procesi otpočeli naročito u proizvodnji duhana u Podravini, gdje se grupe proizvođača udružuju u zajedničkoj nabavi sadilica, kombajna, odnosno berača duhana i sušara, npr. Virovitica, Pitomača i Podravska Slatina. U vinogradarstvu (Kutjevo) već su u berbi prvi zajednički podignuti plantažni nasadi vinograda, koji po prinosima i produktivnosti rada ne zaostaju za društvenim nasadima.

Ove procese manje treba propagirati, prikazivati kao jedini put u razvoju, što pojedinci mogu koristiti u svojoj propagandi da vršimo kolektivizaciju. Te procese više treba podsticati i društveno usmjeravati konkretnom društvenom akcijom i sistemskim mjerama na društvenom stavu, da je društveno opravdana svaka aktivnost u poljoprivredi na individualnom sektoru u povezivanju osobnog sa samoupravnim udruženim radom, koje je zasnovano na osobnom radu, unutar zemljišnog maksimuma i putem udruženog rada.

S te osnove nema potrebe da se ispoljuje zabrinutost za socijalne razlike, jer se one u pravilu javljaju van procesa rada, tuđim radom i različitim posredničkim i špekulantskim pojavama. Ove procese trajnijih dohodovnih rješenja, putem udruženog rada, neophodno je podsticati što usklađenijom politikom svih društveno-političkih zajednica prema individualnom sektoru poljoprivrede jer su nedopustive velike razlike u interpretiranju agrarne politike, u poreznoj, kreditnoj politici i u društvenom tretmanu ovih procesa.

U politici cijena, kompenzacija i razvojnih premija izjednačena su oba sektora poljoprivrede, društvenog i društveno-organiziranog individualnog. Tu politiku treba razraditi za oblasti devizne politike na principu da devize pripadaju proizvođačima roba za izvoz ili davaocima usluga — turistička privreda — uključujući i seoski turizam.

To ne podrazumijeva praksu da će svaki udruženi proizvođač, na bazi svog kvantuma roba za izvoz izravno učestvovati u podjeli devizne realizacije, već će ostvariti pravo na ta sredstva kroz udruženi rad npr. za nabavu onih strojeva, opremu, sjemena, plemenitijih pasmina stoke, koja se nabavljaju u inozemstvu, na osnovu programa preusmjerenja tog gospodarstva i njegove modernizacije.

S te osnove treba imati viziju da u pravilu svaki udruženi proizvođač, ne samo nosioci domaćinstava, bude organiziran u svojoj zadruzi ili u osnovnoj organizaciji kooperanata i s osnove štedno-kreditnog poslovanja, a time uključen u samoupravno organizirani bankarski mehanizam i kreditni mehanizam. To podrazumijeva razvijanje štedno-kreditnih službi i u njima društvenih odnosa koji podrazumijevaju da se štednjom, s isplatom roba sa štedne knjižice, kao i osobnih dohodaka zaposlenih, stječe osnovno pravo na kredit, uključujući i pravo na beneficiranu kamatu.

Također je neophodno uvođenje kartica za svakog udruženog proizvođača. Bitno je u pravilu za svaku vrstu proizvodnje i suradnju razraditi dohodovne odnose tzv. plansku i otvorenu kalkulaciju u cilju dolaženja do cijene koštanja i konačne realizacije odnosno obračuna nakon realizacije.

To podrazumijeva da samoupravno organizirani poljoprivredni proizvođači ne zasnivaju odnose na bazi fiksne cijene usluga zadruge, putem tzv. marže, već od učešća svakog učesnika u procesu proizvodnje i reprodukcije. O tome zavisi i njegovo učešće u konačnoj realizaciji i raspodjeli zajednički ostvarenog dohotka.

Za tako samoupravno organizirane proizvođače, s uvidom u dohodak radi sistema raspodjele u zadruzi ili osnovnoj organizaciji kooperanata, neophodno je izvršiti promjene u poreznom sistemu postupnim prelaskom sa katastarskog prihoda na dohodak jer fiksno zahvatanje mora biti prevaziđeno. Sve je potrebija stimulatívna porezna politika, u odnosu na udružene proizvođače, sistemom olakšica.

To se posebno odnosi na dugoročno ulaganje sredstava kroz udruženi rad a naročito na zajedničke objekte i rješenja. To je i osnova za izdvajanje dijela dohotka za zdravstveno i mirovinsko osiguranje poljoprivrednika.

Tako samoupravno organizirani poljoprivredni proizvođači dohodovno moraju biti povezani s prehrambenom industrijom i trgovinom, jer bez ta-

ko samoupravno organiziranog MAJK-u nema cjelovitosti procesa reprodukcije i ovladavanja dohotkom na svim nivoima njegovog stvaranja. Neophodno je da se u zadruzi ili osnovnoj organizaciji kooperanata, organiziranoj na teritorijalnom principu organiziraju proizvođači po liniji roba npr. u klubove takmičara za visoke prinose specijalizirane u zad. org. jed. udr. rađa kooperanata. Tako proizvođači mlijeka moraju tehnološki i dohodovno biti izvedeni do mljekare, koje tu proizvodnju prerađuju za tržišta, proizvođači grožđa do vinarija, proizvođači žitarica do žitarskih organizacija i tvornica stočne hrane, proizvođači mesa do mesne industrije, proizvođači uljara do uljara, proizvođači duhana do duhanske privrede itd.

Na taj se način izravno povezuju udruženi poljoprivrednici, s radnicima u prehrambenoj industriji ili kada se izravno proizvodi plasiraju na tržište s radnicima u hladnjači, u samoposluzi, supermarketima i drugim suvremenim središtima, za plasman hrane na tržište ili s radnicima u turističkoj privredi i šire u društvenoj prehrani.

Udruženi poljoprivrednici i radnici odlučuju koji će se dio dohotka raspoređivati na fondove, a koji na lični dohodak poljoprivrednika, odnosno članova kolektiva, imajući u vidu doprinos svakog pojedinca u udruženom radu i formiranju dohotka. Za poljoprivrednika to je količina i vrijednost isporučenog tržnog viška ili renta na zemlju, ili drugo ekonomsko obeštećenje, npr. za uslugu sa strojevima, koji se odnosi definiraju samoupravnim sporazumom. Samoupravni sporazum o raspodjeli dohotka i ličnih dohodaka treba za konkretne prilike razraditi kriterije iz Zakona o udruženom radu, o tome što se u konkretnoj organizaciji podrazumijeva pod »razmjerno svom doprinosu« i »srazmjerno svom ostvarenom rezultatu«.

Da bismo stvorili preduvjete za rad većeg broja poljoprivrednih stručnjaka u zadrugama, O O kooperanata u kombinatima, pri prehrambenim industrijama, a time i pridonijeli ostvarivanju programa razvoja poljoprivrednih stanica i niz drugih oblika poljoprivredne službe, upućuje nas na zaključak da se svi poljoprivredni stručnjaci kao društveni radnici, putem Društva agronoma i poljoprivrednih tehničara mogu i moraju više angažirati na udruživanju. To je prije svega moguće ostvarivati na širem konceptu članstva u postojećim organizacijama, kao i u osnivanju novih zadruga, OZO, O O kooperanata, ugovornih zajednica, klubova, itd. To su i pretpostavke da stručnjak dođe do punijeg izražaja u borbi za novu tehnologiju i nove društvene odnose u agraru.